

6. Комментарий к Трудовому кодексу Российской Федерации / Отв. ред. Ю. П. Орловский. — М.: КОНТРАКТ; ИПФРА.М, 2002. — С. 77.
7. Про утворення Національної служби посередництва і примирення: Указ Президента України від 17 листопада 1998 року // Праця і зарплата. — 1998. — № 23.
8. Рекомендація МОП № 94 щодо консультацій та співробітництва між роботодавцями і працівниками на рівні підприємства 1952 року // Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1919–1964. — Женева, 1999. — Т. 1. — С. 580.
9. Рекомендація МОП № 113 щодо консультацій та співробітництва між державною владою та організаціями підприємств і працівників у галузевому та національному масштабах 1960 року // Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1919–1964. — Женева, 1999. — Т. 1. — С. 667–668.
10. Бернар Жернигов, Альберто Одери, Гораціо Гундо. Коллективные переговоры: нормы МОТ и принципы деятельности контрольных органов. — Женева: Международное бюро труда, 1999. — С. 8.

УДК 349.3:369.5(477)

Л. П. Шумна

ПЕНСІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ЗМІСТ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

У процесі здійснюваних в Україні перетворень пенсійна система реформується вдруге. На першому етапі нововведень (проведених у 1991 р.) було введено формулу диференційованого нарахування пенсій в залежності від рівня прибутків у період трудової діяльності і тривалості трудового стажу. Перший етап перетворень передбачав перерахунок усіх видів пенсій відповідно з пенсійною формулою Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 р. [1]. Ним були встановлені трудові та соціальні пенсії. В час прийняття Закону до нього були включені всі види пенсійного забезпечення, й, по суті, він був єдиним законом із цього питання. Залежність розміру пенсій від показників трудової діяльності (згідно зі ст. 19 пенсії за віком при наявності відповідного трудового стажу призначалися в розмірі від 55 до 75 відсотків заробітку, а в деяких випадках до — 85 %) не означало відмови від розподільного принципу. Він був присутній у вигляді обмежень максимальною величиною пенсії (яка не могла перевищувати трьох, а для працівників, зайнятих на роботах, зазначених у п. «а» ст. 13 і ст. 14, — чотирьох мінімальних пенсій за віком).

Важливим рішенням у той час була й відміна персональних пенсій Постановою Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про пенсійне забезпечення». Після того законодавець пішов шляхом вирішення пенсійних питань для окремих категорій працівників прийняттям законодавчих актів або внесенням доповнень до існуючих. Внаслідок цього існує тепер певна кількість законів з цього приводу, зокрема: «Про державну службу», «Про статус народного депутата України», «Про статус суддів» тощо. В цілому цей Закон вважався одним з найдемократичніших щодо умов, норм та порядку пенсійного забезпечення громадян. Перший етап нововведень перед-

бачав також досить суттєву новизну: систематичну індексацію пенсійних виплат, що в умовах інфляції гарантувало пенсіонерам та інвалідам відносно стабільні доходи. Але, на жаль, на практиці встановлений механізм індексації фактично не покривав навіть частково постійно зростаючої вартості життя.

Пенсійна реформа 1991 р. була проведена на перерозподільних програмах і тому чинна на той час система державного пенсійного забезпечення виявилась нестабільною і неефективною. Серед основних недоліків існуючої в період 1991–2003 рр. пенсійної системи слід виділити такі недоліки: 1) низький рівень пенсій, відсутня диференціація їх розмірів; 2) соціальна несправедливість; 3) наявність заборгованості з виплати заробітної плати, пільг у сплаті пенсійних внесків, звуження фінансової бази пенсійної системи; 4) залежність від демографічних ризиків.

Другий етап пенсійної реформи, що розпочався з 1 січня 2004 року, передбачав кардинальну зміну існуючої до цих пір системи при одночасному введенні нових ощадно-накопичувальних принципів. З прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1059-ВР від 9 липня 2003 року [2], який набрав чинності з 1 січня 2004 року, змінилися умови і норми щодо загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Закон містить ряд принципово нових положень, які не були врегульовані чинним пенсійним законодавством: принципово новим є поняття страхового стажу, а не трудового, нововведенням є можливість добровільної участі громадян у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (така участь передбачена Законом лише для тих осіб, які не підлягають страхуванню в новій пенсійній системі), новим пенсійним законодавством передбачено індексацію пенсійних виплат залежно не лише від рівня інфляції, а й від темпу зростання реальної заробітної плати.

Принциповою різницею нинішньої пенсійної системи є перехід від пенсійного забезпечення до системи пенсійного страхування, яка базується на чіткому розподілі матеріального забезпечення в старості залежно від трудової участі громадян у здійсненні соціального внеску до системи пенсійного страхування.

Пенсійна реформа, яка розпочалася у 2004 році згідно з «Стратегією розвитку пенсійної системи», схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2005 р. № 525-р. [3], передбачає заміну чинної системи пенсійного забезпечення на сучасну страхову трирівневу пенсійну систему і спрямована на: 1) запровадження обов'язкового накопичувального рівня пенсійної системи та функціонування недержавної пенсійної системи; 2) істотне підвищення рівня доходів осіб пенсійного віку; 3) забезпечення максимальної залежності пенсійних виплат від персоналізованих внесків застрахованих осіб; 4) посилення стимулів до праці та легалізацію заробітної плати; 5) заохочення заощадження на старість застрахованих осіб; 6) фінансування пенсій за рахунок внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та обов'язкових і добровільних накопичень.

Структура пенсійної системи складається з трьох рівнів: перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загально-

обов'язкового державного пенсійного страхування. Другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувально-го пенсійного забезпечення.

Солідарна та накопичувальна системи підвладні впливу різних ризиків: перша вразлива щодо демографічних ризиків і досить стійка до інфляційних, друга — навпаки. Реформована солідарна система враховує інтереси малозабезпечених верств населення, а накопичувальна — стимулює до пенсійних заощаджень усіх громадян, особливо з більш високими доходами.

Сьогодні пенсійна система України складається із двох підсистем: страхової і бюджетної. Вони поділяються в залежності від тих джерел, за рахунок яких виплачується пенсія. Страхова система фінансується за рахунок Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування від нещасних випадків; у сфері їх дії знаходяться наймані працівники і деякі інші категорії зайнятого населення та їх сім'ї, охоплені обов'язковим пенсійним страхуванням, страхуванням від нещасних випадків або профзахворювань. Бюджетна система фінансується за рахунок бюджету країни, нею охоплюються, в основному, окремі категорії державних службовців, військовослужбовці, їх сім'ї. В окремих випадках ці дві підсистеми переплітаються — до страхової пенсії проводиться бюджетна доплата.

У залежності від виду пенсійної системи можна виділити такі види пенсій:

- пенсії з державного пенсійного страхування (страхові);
- пенсії з державного пенсійного забезпечення (нестрахові).

Розмежування зазначених видів проводиться за такими критеріями: джерело фінансування (пенсія з державного пенсійного страхування виплачується за рахунок коштів Пенсійного фонду, пенсії іншого виду — за рахунок Державного бюджету); категорії осіб, які забезпечуються (пенсії з державного пенсійного забезпечення надаються окремим громадянам у зв'язку з певним строком військової або державної служби, служби у правоохоронних органах, а також постраждалим внаслідок шкідливих радіаційних впливів; умови призначення (наявність страхового стажу або певного строку служби) тощо.

Нині діюча в Україні пенсійна система передбачає різноманітні види державного пенсійного забезпечення за різними законами.

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. призначаються такі пенсійні виплати:

- 1) за рахунок коштів Пенсійного фонду в солідарній системі:
 - а) пенсії за віком;
 - б) пенсії по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства);
 - в) пенсії в разі втрати годувальника, якщо смерть годувальника не пов'язана з трудовим каліцтвом чи професійним захворюванням.

Особі, яка має одночасно право на різні види пенсії, призначається один із цих видів пенсії за її вибором.

Право на отримання пенсій та соціальних послуг із солідарної системи мають громадяни України, які застраховані та досягли встановленого пенсійного

віку чи визнані інвалідами в установленому законодавством порядку і мають необхідний для призначення відповідного виду пенсії страховий стаж, а в разі смерті цих осіб — члени їхніх сімей. У солідарній системі за цим Законом надаються соціальні послуги за рахунок коштів Пенсійного фонду України (допомога на поховання пенсіонера);

2) за рахунок коштів Накопичувального фонду, що обліковуються на накопичувальних пенсійних рахунках:

- а) довічна пенсія з установленим періодом;
- б) довічна обумовлена пенсія;
- в) довічна пенсія подружжя;
- г) одноразова виплата.

Особі, яка матиме право на довічну пенсію, призначатиметься один з видів пенсії за її вибором. Право на отримання довічної пенсії та одноразової виплати за рахунок коштів Накопичувального фонду матимуть застраховані особи і члени їхніх сімей та/або спадкоємці на умовах та в порядку, визначеному законодавством.

Особи, які не підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, але добровільно сплачували страхові внески в порядку та розмірах, встановлених законодавством, до солідарної системи та/або накопичувальної системи пенсійного страхування, мають право на умовах, визначених законодавством, на отримання пенсії і соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду та/або отримання довічної пенсії чи одноразової виплати за рахунок коштів Накопичувального фонду.

Відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р. (із змінами) призначаються пенсії:

- а) пенсії за віком на пільгових умовах;
- б) пенсії за вислугу років.

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, що потягли втрату працездатності» від 23 вересня 1999 р. (із змінами) призначаються пенсії:

- а) по інвалідності, якщо інвалідність настала внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання;
- б) у разі втрати годувальника, якщо смерть годувальника настала внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання.

Особливими видами державних пенсій, які не входять до названих видів і призначаються обмеженому, визначеному законами колу громадян, є пенсії за особливі заслуги перед Україною, пенсії держслужбовцям, працівникам прокуратури, суддям, особам, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, науково-педагогічним працівникам тощо.

Особам, які мають одночасно право на різні державні пенсії, призначається одна пенсія за їх вибором, за винятком пенсій інвалідам внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, що їх вони дістали при захисті Батьківщини або при виконанні інших обов'язків військової служби, або внаслідок захворювання,

пов'язаного з перебуванням на фронті чи з виконанням інтернаціонального обов'язку.

Недержавне пенсійне забезпечення відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 року здійснюється пенсійними фондами, страховими організаціями та банківськими установами на договірних засадах. Пенсійні фонди відповідно до цього Закону можуть здійснювати такі види пенсійних виплат:

- 1) пенсія на визначений строк;
- 2) одноразова пенсійна виплата.

Таким чином, пенсійну систему необхідно розглядати як сукупність суспільних відносин різних видів: економічних (розподільчих); соціальних (які базуються на становищі людини у суспільстві); політичних (що визначають основні напрями діяльності держави у сфері пенсійного забезпечення) та правових (пов'язаних з правовим регулюванням пенсійних відносин).

Література

1. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 5 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 1. — Ст. 10.
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 49–51. — Ст. 129–130.
3. Стратегія розвитку пенсійної системи // Соціальний захист. — 2006. — № 2. — С. 28.
4. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 47–48. — Ст. 372.

УДК 351.713:340.69

Г. Л. Карпенко

ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ЕКСПЕРТНОЇ РОБОТИ У МИТНІЙ СПРАВІ

Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством та їх державами-членами від 14 червня 1994 року (далі — УПС) визначила пріоритетні сфери адаптації законодавства України. Такою пріоритетною сферою була визнана, згідно з ст. 51 УПС, митна справа [1].

З набранням чинності з 1 січня 2004 року нового Митного кодексу України [2] ситуація в галузі митного права залишається складною з позицій використання норм Митного кодексу України у практичній діяльності.

Кількість та якість норм, що регулюють митну справу, не вказує на користь якості регулювання правовідносин, що виникають у цій сфері.

Незважаючи на Рекомендації Президії Вищого господарського суду від 14.07.2005 р. № 04-5/218 «Про деякі питання практики вирішення спорів пов'язаних із застосуванням законодавства України з питань митної справи» [3] судова практика залишається неоднаковою і неоднозначною.

© Г. Л. Карпенко, 2007